

O sigui que el procés de canvi hospitalari es produeix simultàniament a un altre de fons, de mutació de les estructures i dels referents socials. Davant d'aquests elements nous, la jerarquia eclesiàstica pretén utilitzar les mateixes formulacions que han servit durant tants segles. S'han produït canvis bàsics al món social i al món mèdic, i els administradors eclesiàstics volen solucionar-los amb la continuïtat de l'antic model de l'hospital de caritat, administrat per un sistema de predomini dels valors que patrocina la religió tradicional, de conformitat i rigor de costums públiques. En aquest panorama, la jerarquia és fonamentalment conservadora, i l'Encíclica *Quanto Anno* amb el Syllabus de 1864 representen el manifest de la posició immobiliària, que condemna totes les opinions que discuteixen l'ortodòxia tradicional. Es manté en una postura fixa, rebutja les posicions dels altres i insisteix sobre la bondat de les seves solucions que, a més d'eficaces, tenen la legitimitat de la revelació.

Els pobres malalts no tenien capacitat per a demanar res de forma organitzada i els obrers disposaven d'unes estructures molt febles. Els més radicals, afiliats a la I Internacional, esperen que tots els beneficis vinguin del canvi radical de la propietat dels mitjans de producció. No entren en detalls sanitaris. I quan especifiquen com volen que sigui l'hospital, simplement diuen que quan s'assoleixin les condicions socials adequades en la nova ordenació no es necessitaran hospitals, que no hi haurà moltes de les malalties que són ocasionades per les dolentes condicions del treball, l'alimentació i l'habitatge, i els pocs malalts que hi hagi seran atesos a casa seva, com ara els benestants. Els metges progressistes participen de la mateixa doctrina, per tant són contraris a l'hospital com a solució de beneficència social, quan tècnicament no aporta res que no pugui ser aplicat a una casa mitjanament dotada. Pensem que l'antisèpsia listeriana no s'estén a Barcelona fins la dècada dels vuitanta i la resta de la instrumentació exploratòria que tenim és pobríssima. Per tant, la tècnica diagnòstica i terapèutica té encara pocs avantatges a l'hospital i, des del punt de vista de l'atenció humana, és considerat amb horror en totes les descripcions. Per tant, la solució progressista sempre ha estat l'anomenada hospitalitat domiciliària, que ja estava inventada al segle XVIII.

Giné participa en tot de les formulacions modernes: vol la ciència positivista i l'hospital com a instrument de docència i d'investigació, encara que entén que, en una societat ben organitzada, les malalties s'han d'atendre al domicili, amb mitjans públics en el cas dels pobres³. Evidentment, no arriba al radicalisme de pensar que totes les malalties procedeixen de les condicions de vida, ni que desapareixerà la pobresa del món. Però la fita immediata és la medicina basada en fonaments del mètode científic. Considera l'hospital, dirigit per metges, com a instrument de l'assistència, la docència i la investigació. Pensa que la medicina, i especialment la higiene, poden actuar com a àrbitres en l'anomenada qüestió social, per tal d'avaluar les necessitats i les capacitats dels obrers i,

per tant, exigir que ambdues funcions s'equilibrin, des de la neutralitat científica.

En la pugna entre els sectors clericals més tradicionals i Giné, sobre la defensa de dues concepcions diferents del món, la història ens demostra que les coses han anat per on defensava Giné, que solament s'equivoca en pretendre que el protagonisme de l'arbitratge entre patrons i treballadors, entre burgesos i proletaris, podia ser desenvolupat pels metges, com a elements que coneixen la realitat biològica, exercir l'arbitratge científic i donar a cadascú el que correspon. La ingenuïtat de Giné en aquest aspecte és extraordinària, ja que ni la ciència mèdica estava tan avançada, ni les parts en litigi se sotmetrien mai a criteris tan aleatoris com els dels metges. El propi Giné sofriria sovint aquesta situació en temes molt més limitats, com eren els dels peritatges psiquiàtrics davant els tribunals. On estava la neutralitat científica, si hi havia metges que opinaven tan diferent en funció de qui els presentava?

Giné inicialment intenta que canviï l'hospital, amb la crítica i amb arguments i la pressió de *La Independència Mèdica*. Vol canviar-lo perquè no s'adequa al model de l'hospital que Giné té. Es tracta d'un concepte radicalment diferent.

SITUACIÓ PRÈVIA A GINÉ

Encara que la Facultat de Medicina es trobava a Cervera, el darrer terç del segle XVIII s'atorguen a la ciutat de Barcelona tres institucions sanitàries que li permetien mantenir-se dins d'un nivell d'activitat prestigiós. En primer lloc, tenim el Col·legi de Cirurgia. Es basteix un edifici destinat a les aules i a l'Hospital de la Santa Creu, per decisió reial es constitueix en la seu de l'ensenyament clínic pràctic. Després, considerem la Reial Acadèmia de Medicina Pràctica, amb funcions oficials de control d'epidèmies i de suport a l'administració judicial i civil. Finalment, les càtedres clíniques vinculades a l'esmentada Acadèmia.

Tant el Col·legi de Cirurgia com les càtedres clíniques tenien a l'Hospital el viver de malalts que necessiten per a l'ensenyament. Això resultava normal, ja que no hi havia més hospital a la ciutat, encara que no fos de propietat pública sinó privada. Però estava gestionat per un patronat que continuament s'ha distingit per una gelosa defensa de llur autonomia. L'Hospital practica aquestes obligades col·laboracions amb la docència amb reticència, encara que no pot oposar-s'hi frontalment, ja que vénen dictades des de la corona, que exercita la seva autoritat anomenant sovint l'Hospital amb el qualificatiu de reial.

Però ja en aquestes èpoques es manifesta el malestar que produeix als administradors l'haver de suportar la presència intrusa de professors i d'alumnes que no li estan sotmesos quant a l'organització, la disciplina i els criteris assistencials. Això sempre s'ha viscut molt malament per l'Hospital i sovint han procurat els administradors reconduir la situació cap a la

desobediència dissimulada o bé presentar la impossibilitat de complir el que s'havia disposat, malgrat la seva voluntat de col·laboració.

És conegut que quan Virgili arriba a dirigir el Col·legi de Cirurgia s'ha d'acceptar que els dos cirurgians majors de l'Hospital, Francesc Puig i Josep Pahissa, s'integrin en el Claustre amb la categoria de catedràtics, com a solució per tal de compassar la presència dels intrusos amb l'autoritat dels cirurgians que actuen sota la disciplina de l'Administració³.

O sigui que, en comptes d'acceptar que els professors del Col·legi fossin cirurgians de l'Hospital, la solució a la qual s'arriba és que aquests fossin professors del Col·legi. Aquesta solució provisional no agradava al Col·legi i quan es jubila Pahissa es trenca l'acord, en voler cadascuna de les dues entitats imposar el seu candidat. L'arbitratge reial s'inclina cap a Gimbernat, el proposat pel Col·legi, però accepta que en els casos següents sigui l'Hospital qui decideixi. També Massons ens relata les dificultats contínues que l'Hospital produïa per a proporcionar cadàvers per a les pràctiques de dissecció.

Aquesta inversió del protagonisme es repeteix quan Salvà aconseguix per a Barcelona les càtedres clíniques. L'Hospital també pretén que siguin desenvolupades pel seus metges, en comptes de per membres de l'Acadèmia, i utilitza en aquest cas els oficis de Narcís Roses, que havia estat metge reial.

Tots els historiadors del Col·legi de Cirurgia i de la Facultat de Medicina ens manifesten les dificultats que aquestes institucions han tingut habitualment amb les administradors de l'Hospital de la Santa Creu. Amb perspectives ja suficients, resulten explicables aquestes dificultats. D'una banda, per la natural incomoditat de tenir inquilins a la casa, en forma de professors aliens, no sotmesos a la disciplina. Resulta normal, atès que els administradors de l'Hospital estaven acostumats a un règim d'obediència dels metges i empleats de la casa. Per tant, els metges i estudiants aliens, al marge de la pròpia disciplina, solament han estat tolerats perquè venien imposats per la corona. La situació de tancament dels administradors de l'Hospital arriba a ser tan intensa que en una ocasió van haver d'intervenir els soldats per a imposar la docència⁴. Com no podia ser d'altra forma, tots els reglaments relatius als Col·legis de Cirurgia disposaven la col·laboració de l'Hospital annex⁵. Quan arriba la Facultat també la col·laboració de l'Hospital està establerta per l'Ordre de 15 d'agost de 1846.

Quan en un procés que culmina al 1843 amb la reforma de Mata es produeix el retorn de la Facultat de Medicina a Barcelona i l'anul·lació de la de Cervera, l'estructura física en la qual s'ha d'ubicar és l'ocupada fins aleshores per l'antic Col·legi de Cirurgia, en l'edifici dissenyat al 1761 per Ventura Rodríguez i on s'utilitzen per a les classes clíniques les sales de l'Hospital de la Santa Creu.

Inicialment, la Barcelona de la Facultat de Medicina recobrada dels anys quaranta es troba en una situació de continuïtat científica, assistencial i docent sobre l'estructura que als da-

rrers anys ja efectuava el Col·legi de Cirurgia. Tenim la sensació que aquesta recuperació fou molt més un formulisme, des del punt de vista de les titulacions, que el que representava el canvi en les disciplines i la docència que s'oferia en el mateix edifici. Per tant, momentàniament no es va apreciar una situació traumàtica ni en l'hospital ni en l'edifici on es dictaven les classes teòriques.

La continuïtat d'aquesta unificació en l'estructura del Col·legi de Cirurgia és poc traumàtica: s'aprofita l'edifici, l'hospital de Barcelona, la millor integració social i s'anul·la la disfuncionalitat de Cervera. Aquesta situació era lògica, però no tenia en compte determinades circumstàncies que havien de produir-se. Fonamentalment eren dues:

1a. Que la ubicació a Barcelona hauria previsiblement d'incrementar la demanda d'ingrés, respecte de Cervera, ja que les despeses que les famílies barcelonines havien de pagar ara eren menors si el fill no estava desplaçat, i probablement vindrien més estudiants de fora de Catalunya.

2a. La medicina començava a ser més complexa que la del segle XVIII, i encara que rudimentaris, ja es necessitaven laboratoris.

Tot això va ocasionar que l'edifici no disposés de condicions adequades per a l'ensenyament, fonamentalment per manca d'espai.

Hi ha uns primers anys d'acomodació que coincideixen amb èpoques turbulentes en la política espanyola, amb les baralles dinàstiques i socials que ocupen els espanyols durant tants anys del segle. Inicialment no hi ha protestes especials respecte de la falta d'adequació de l'edifici o de l'hospital. Solament s'aguditzen les crítiques contra l'hospital, especialment pel que fa a l'estructura física, més destacades sobre el departament de dementes, el qual durant tot el segle ha estat objecte de crítiques radicals, assumides respecte de l'estructura pels propis administradors, que ja al 1835 buscaven solucions en altres indrets, però que toleraven condicions que espantaven als barcelonins quan se n'assabentaven. En els anys 1847 i 1848 hi ha una forta crisi com a resultat de l'estudi d'una comissió inspectora impulsada per l'ajuntament i, posteriorment, de l'actuació d'alguns catedràtics crítics que, com Mendoza, demanaran canvis⁶.

Els anys seixanta comencen amb novetats en el panorama intel·lectual. El corrent europeu del positivisme científic arriba de forma evident i potencia actuacions d'acord amb les noves doctrines: Basa el coneixement en dades procedents de l'experimentació, del mètode anatomoclinic i de la instrumentació. Tot un conjunt de procediments que superen els enfocaments anteriors, que tenien molt de elucubratiu i discursius. A Barcelona es produeixen una sèrie d'iniciatives, com la publicació d'*El Compilador Médico*, l'Institut Mèdic, la traducció de la *Patologia Cel·lular* de Virchow, i altres protagonitzades per personalitats renovadores tan potents com Antonio Mendoza, Joan Giné i Bartomeu Robert. La docència d'aquesta medicina ja no és discursiva i necessita molt més que l'anterior

laboratoris, instrumentació, observacions clíniques, que ja no poden tenir acolliment fàcil als antics edificis de la Facultat i de l'Hospital. L'Hospital, a més, està progressivament suportant l'increment de la demanda dels malalts, ja que la població de la conurbació barcelonina creix, la industrialització crea noves patologies, la immigració altera els equilibris familiars tradicionals i el ferrocarril afavoreix l'arribada dels malalts d'indrets més allunyats. Aquesta pressió de demanda s'uneix a l'esmentada crisi del paper hegemònic de l'Església en la societat i a la davallada econòmica que sofreix l'hospital per les intervencions desamortitzadores. Tot això explica l'accentuació d'una postura de defensa que presenten els clergues de l'Administració de l'Hospital (MIA). Els catedràtics renovadors apareixen com a clars exemples i representants dels elements que estan fent perillar les hegemònies tradicionals i que, fins ara, pressionen amb noves doctrines científiques, socials i, fins i tot, econòmiques. Com a mínim, els administradors recorden que entre els encàrrecs fundacionals de l'Hospital no hi havia docència, sinó únicament la pura assistència.

El sexenni democràtic apareix amb demandes de canvi, però el tremolí d'aquests anys, plens d'esdeveniments, fa que els metges partidaris de noves solucions no elevin massa les seves veus, ja que és evident que les prioritats del país eren unes altres. Quan la Restauració aporta una certa estabilitat, s'inicia amb dos elements enfrontats:

1. L'Hospital es declara privat, el que permet als administradors considerar-se amb molta força moral per a no acceptar del tot les demandes dels catedràtics.
2. L'aixeta liberal que la revolució de 1868 ha destapat ja no es tancarà del tot, i la Restauració apareix en la pràctica com un règim molt més avançat que l'isabelí, amb partits i premsa relativament moderns. Els impulsors del canvi ja no seran callats fàcilment, perquè actuen en un ambient de majors garanties ciutadanes.

Per tant, les dues posicions tradicionalment en pugna, entre l'Hospital i els catedràtics renovadors, ara s'allunyen encara més. I la solució ja no podrà ser l'acord sinó la ruptura, amb l'alternativa de crear un nou hospital. A més, coincidirà amb la necessitat d'una nova facultat, que ha d'estar a l'Eixample i que, per tant, ha de tenir a prop un nou hospital, i la necessitat de més centres sanitaris que resolguin les demandes de la població.

INICI DE LA CAMPANYA

Inicialment, quan el 1866 Giné aconsegueix ser catedràtic, es dedica a l'ampliació de l'anatomia patològica. El 1867 passa a la higiene. En aquests anys ja té *in mente* la necessitat de donar entrada a la ciència positivista i experimental, amb criteris encara molt minoritaris entre els catedràtics de Barcelona, però la seva actuació renovadora se centra a impulsar institu-

cions, com l'Institut Mèdic de Barcelona, en les quals els alumnes rebin els coneixements i la forma d'entendre la medicina del mètode científic modern?

La demanda de nous hospitals per a la ciutat és antiga, pensant més en l'assistència que en la docència. Pel que fa a aquest darrer punt, no és Giné el primer que sol·licita expressament un nou hospital clínic. Hem trobat que ja ho feia Carles Ronquillo al 1871⁸. Immediatament, Joan Giné utilitza *La Independencia Médica* en una campanya que perdurarà durant anys, especialment sobre les deficiències de l'Hospital. No ataca mai explícitament la doctrina religiosa, solament pretén mantenir fora de les seves competències els àmbits que considera tècnics o cívics i per als quals els savis teòlegs, com diu ell, no tenen capacitat⁹. Quan passa a la càtedra de patologia quirúrgica és el moment en què li són assignats uns llits de l'Hospital per a l'ensenyament i quan es produeix el xoc frontal amb els administradors. Trobem una primera queixa pública de Giné al principi de 1872, per la manca de cadàvers que facilita l'Hospital. Ja ho atribueix als criteris retrògrads dels administradors¹⁰:

"Tiene, pues, la enseñanza de la Anatomía práctica en nuestra Facultad de Medicina un elemento adverso en el espíritu de místico quietismo que predomina en el Hospital de Santa Cruz. Contrarrestar la influencia de este elemento es ahora punto menos que titánico; pues, además de que no se disipan en un día esas tupidas telarañas que teje el fanatismo religioso en cerebros poco cultivados..."

Acaba demanant que la Facultat de Medicina, que té unes instal·lacions estretes, vagi a l'antic convent dels carmelites, que properament quedarà buit, quan les facultats que l'ocupen passin a l'edifici de la Universitat.

Durant un any dedica els editorials a l'intent fracassat de la Universitat Lliure. Després torna contra l'Hospital, fent una descripció de l'escàs nombre de llits que es faciliten per a l'ensenyament pràctic, disposats en sales tan atapeïdes que dificulten la circulació dels professors i dels alumnes¹¹.

Poc després, un altre editorial ja demana que l'Hospital sigui enderrocat¹²:

"Bien comprendemos que, si el Hospital de Santa Cruz ha de ser digno de la segunda capital de España, importa que la demolidora piqueta le reduzca a escombros y que un talento constructor levante fuera del centro de la población un edificio que por sus buenas condiciones merezca ser llamado el palacio del dolor..."

Amb ocasió de la mort d'un malalt¹³:

"...a causa de haberse hallado sometido a las pésimas condiciones atmosféricas que ofrecen las salas del Hospital de Santa Cruz, que, en este concepto y en otros muchos que podrían referirse, distan de corresponder a la cultura y fama de ilustrada que goza la segunda capital de España."

A l'octubre de 1872 es queixa que a l'Hospital no es permeti la presència de familiars quan s'apropen els darrers moments dels malalts, o que es prengui els fills a les dones solteres¹⁴. Tanmateix, pensa en l'inútil de la protesta per saber "lo inertes

que son para el sentimiento las instituciones regidas como la Administración susodicha”.

L'autor explica que hi havia concedit una esperança perquè li havien assegurat que aviat es posaria remei. Com que no és així, redobla la crítica al final de l'any amb un article que titula de forma il·lustrativa “El Hospital de Santa Cruz ante la Ciencia”¹⁵:

“Mucho nos duele tener que señalar los abusos y poner de manifiesto ante el público transgresiones de la Higiene que redundan en perjuicio de la humanidad y de la cultura y buen nombre del país.

No vacilamos en afirmar, pues nos sentimos fuertes para demostrarlo, que: entre poseer Barcelona... el Hospital de Santa Cruz y carecer absolutamente de asilos de esta clase, sería preferible el último extremo.”

Enumera i exemplifica retrets en temes relatius a l'emplaçament, la construcció, el mobiliari, l'alimentació, etc. Sobre la gestió, diu:

“Que la dirección administrativa del Hospital de Santa Cruz está confiada a manos incompetentes.”

El ser canonge o regidor no possibilita la instrucció necessària. Els metges que hi col·laboren no poden opinar en contra.

Tot l'anterior en un sol any demostra de forma evident la campanya que el jove catedràtic ha iniciat envers l'Hospital. L'antipatia és mútua, com apareix a les Actes de la MIA¹⁶.

A l'article titulat “Secularización de la Pública Beneficencia” expressa clarament la doctrina que l'assistència benèfica pública ha d'estar desvinculada dels elements religiosos¹⁷.

“La administración de los establecimientos de Beneficencia es uno de los pocos vinculos que une a la teocracia moderna con la sociedad actual. Es un poder misterioso; pero al fin un poder. La mano que da es siempre bendecida. El necesitado recibe el socorro y lo agradece; raras veces investiga la procedencia de la dádiva.”

“Desde este instante, fue preciso secularizar la pública Beneficencia. El asilo municipal vino a reemplazar al convento; ya que el que solicita un auxilio no aguarda en el zaguán las sobras del refectorio, sino que es inmediatamente conducido al comedor...”

“No voces más o menos aisladas, sino un clamoreo general se levanta, como expresión de la opinión pública, en demanda de las transcendentales reformas que exige el Hospital de Santa Cruz.”

“...el Hospital de Santa Cruz es a todas luces antihigiénico; que constituye un peligro incesante, tanto para la población que alberga, como para la que vive en la vecindad; que tiene una organización y un funcionalismo viciosísimos y opuestos a las más triviales nociones de la ciencia médica; que los albergados, lejos de hallar en el asilo alivio o curación de sus dolencias, que frecuentemente centuplican sus males y que no en pocos casos les arrebatara la vida; etc. etc.”

Una altre editorial, de desembre de 1873¹⁸:

“Mucho, muchísimo, hay que enmendar en el Hospital de Santa Cruz, en donde la polilla de la rutina se sobrepone diariamente a la Ciencia y a la Higiene...”

“El Hospital de Santa Cruz requiere no solo una renovación material al nivel de la higiene de nuestros días, si que también una renovación de criterio, fundado en el reconocido influjo de la ciencia médica en las ciencias sociales y en especial en la pública Beneficencia.”

Quan Giné concep un projecte sanitari per a la ciutat, una de les primeres mesures proposades és la construcció de tres o quatre hospitals a l'Eixample, utilitzant l'import aconseguit per la venda de l'actual¹⁹.

La lluita per tal que l'Hospital millori les condicions per a l'assistència i la docència continua, encara que en una ocasió ens arriben mostres de fatiga²⁰. Tanmateix, Giné no cedeix i periòdicament apareixen crítiques i demandes respecte de l'Hospital, fetes pel mateix catedràtic o algun col·laborador. Al principi de 1877 una nota a la revista es queixa dels dos edificis²¹: “¿Cuándo se dará el caso de que veamos erigir un hospital clínico con un Colegio de Medicina adjunto?”

De tant en tant, es produeixen explosions de mal humor de Giné, amb el seu estil peculiar. Quan la MIA decideix que el catedràtic i alumnes entrin a una sala a través de la cuina, ironitza²²:

“De hoy en adelante, se habrán evitado los defectos que algunos -iimpertinentes Zoilos!- achacaban a la mala construcción del asilo, a ignorancia de los Administradores, al mal humor de los autómatas de la Caridad, a las eméticas propiedades de las sopas de ajo o de tomillo, que se sirve en los desayunos, a la clarísima inspiscitud del chocolate, al ingrato sabor de un caldo más valiente que Roldán -pues nada tiene de gallina-; a la restricción de pecabundos venéreos, que por un sencillo flujo uretral, purgan largas semanas en cama sin vestido, ni luz, ni amigos; todos con poco alimento y mucho rezo. A pesar de todo, y de tan buenos guisos administrativos, nosotros clamamos por la demolición del antihigiénico Hospital de Santa Cruz.”

O, en ocasió d'un incident amb un malalt²³:

“Allá en las lóbregas regiones del Hospital de Santa Cruz, en donde todo fanatismo tiene su apogeo y toda repulsión al progreso de la humanidad, dignísima representación...”

No és d'estranyar que des de la revista surtin al pas d'una sèrie d'articles conciliadors de Mañé i Flaquer, que al 1877 i 1878, des del sempre conservador *Diario de Barcelona*, defensa l'actuació i criteris de l'Hospital²⁴.

EL PROBLEMA HOSPITALARI I PROJECTES EL 1878

Les lleis espanyoles de beneficència al segle XIX han estat sempre dins d'un tarannà teòric progressista, considerant que l'atenció benèfica era una responsabilitat pública que no es podia deixar al resultat de la bona voluntat de la caritat privada. L'aplicació dels criteris de la Llei de Beneficència de 1849 i el Reglament de 1852 fa que al 1853 l'Hospital de la Santa Creu sigui declarat públic i provincial i sotmès a les directrius de la

Junta Provincial de Beneficència, com una manera que la Diputació pogués complir les obligacions hospitalàries que li imposava l'esmentada Llei i el Reglament, que establien en els hospitals provincials la xarxa fonamental²⁵. Aquesta disposició és protestada sense pausa per la MIA en totes les ocasions que la situació política s'ho permetia. Durant el període transcorregut entre el cop del general Pavía i el retorn d'Alfons XII, aconseguixen que el Ministeri de la Governació anul·li l'ordre de 1853 i declari l'Hospital particular i els seus béns com a no desamortitzables²⁶. Encara que la decisió de Governació es paralitza momentàniament, el 1877 el Consell de Ministres declara ferma la situació de patronat particular²⁷. La MIA adquireix noves energies en la posició de no acceptar actuacions contràries als seus criteris dins de l'Hospital.

La població de Barcelona està creixent i l'Hospital no pot atendre totes les demandes, i comunica a les administracions que aviat haurà de rebutjar els malalts que no pugui assistir. Davant aquesta situació, la Diputació al començament de 1878 indica que destinarà fons per a la construcció d'un asil de jornaleros inutilitzats per al treball o bé per a contribuir a la creació d'un hospital²⁸.

Per la seva banda, l'Ajuntament de Barcelona fa pública una nota el 21 de gener de 1878 en la qual comunica que en els pressupostos dels propers anys consignarà fins a la quantitat de 150.000 pessetes amb l'objectiu de contribuir a la creació de sucursals de l'Hospital de la Santa Creu²⁹. Giné protesta que els nous hospitals siguin assignats a la gestió continuista de l'Hospital de la Santa Creu³⁰. Com que en aquests moments està impulsant l'experiència de l'Ateneu Lliure de Catalunya, alternativa a l'Ateneu de Barcelona, a la primavera de 1878 organitza una sèrie de conferències sota el títol de "Necesidades nosocomiales de Barcelona"³¹.

Aquest és el moment clau de la posició de Giné per tal de plantejar-se la necessitat d'una radicalització pel que fa a l'Hospital. La Facultat no pot continuar vivint suportant l'actitud de la MIA, que ara, ja lliure i no sotmesa a les directrius de la Junta de Beneficència per a res, augmenta les seves exigències. Giné no pot acceptar que les iniciatives de la Diputació i l'Ajuntament caiguin dins de les mans dels que fins ara s'han manifestat com a enemics del progrés humanitari i científic. A *La Independencia Médica* ja es manifesta amb caràcter contundent. Exigeix una nova Facultat i un Hospital Clínic propi.

Per tant, quan el rector Casaña visita el centre, comprèn la situació i recolza les demandes del Claustre, en un ajut que va resultar oportú, encara que van aparèixer les gelosies del degà durant la tramitació del projecte, que van ser causa d'alguns dels endarreriments.

Realment l'edifici de la Facultat tampoc no podia servir adequadament, ja que quan fou projectat els cursos de cirurgians eren de no més de 50 alumnes. Ara hi ha moltes més assignatures i algunes són experimentals. No hi ha museu anatómic, gabinet de fisiologia, ni de medicina legal, ni local per a

estudis histològics, ni una sala de dissecció adequada, ni aules capaces per a contenir la meitat dels alumnes matriculats³².

Un altre element que fa plantejar-se que l'ensenyament de la medicina no podia continuar així és que la Nova Universitat de la Gran Via de les Corts Catalanes, amb l'edifici d'Elies Rogent, comença a prestar serveis al 1873. La normal emulació fa que els catedràtics de medicina també vulguin noves instal·lacions.

LA GESTACIÓ

El procés és molt llarg. Les primeres gestions ja consolidades són del 1878, la inauguració del 1906. Podem recordar-les sumàriament.

Durant el curs 77-78, el Claustre de la Facultat estableix la necessitat de demanar al Ministeri de Foment la construcció d'una nova Facultat i un nou Hospital Clínic³³. Al desembre del 1878, el rector Casaña presideix una altra reunió en la qual es torna a insistir en el tema. Es nomena una comissió formada per Siloniz, Giné, Valenti i Coll i Pujol, per tal de fer-ne la corresponent memòria. El 9 de març de 1879 l'esmentada comissió presenta el resultat dels seus treballs, i és Giné qui llegeix les conclusions³⁴. Recollim algunes de les manifestacions d'aquesta memòria, en les quals apareixen com a principals les deficiències de relació amb l'Hospital:

"...falta de aulas, anfiteatros y museos, no dispone para la enseñanza clinica de enfermerias concebidas y dirigidas por un criterio científico, ni para la de anatomia recibe más que en corto número de cadáveres. Desde que se fundó el Colegio de Cirujanos las clinicas se han enseñado en el Hospital de Santa Cruz. Media entre la Facultad y la Administración de dicho Hospital una suerte de contrato o buena inteligencia, en virtud del cual ésta proporciona para los estudios prácticos un cierto número de enfermos... Diferentes, y aun a veces contrapuestos criterios, intervienen, pues, en el régimen y tratamiento de los enfermos de las clinicas. No es, por ejemplo, infrecuente que un catedrático disponga que a un enfermo se le levante o se le dé tal o cual alimento, y que la prescripción deje de cumplirse por razones puramente reglamentarias. Aun, es más de lamentar que para la enseñanza no sea permitido escoger los casos de mayor interés clínico..."

La conclusió és que Barcelona necessita un nou hospital i aquest ha de ser clínic. Quant a la Facultat, s'assenyala que l'amfiteatre és suficient solament per a 250 persones, i resulta inadequat com a aula demostrativa i experimental. Al Departament d'Anatomia hi ha nul·la circulació d'aire. L'aula de medicina legal i toxicologia té capacitat per a 80 alumnes i hi ha 197 matriculats. L'anomenada aula d'exàmens té capacitat per a 90 persones i a vegades n'ha de contenir 250.

Giné ja anteriorment havia protestat sobre aquestes mancances³⁵. La seva pròpia càtedra es veu obligada a dividir els alumnes perquè no hi ha sala per a tants com n'hi ha de matriculats³⁶.

La societat barcelonina es mobilitza i tothom promet l'ajut fins i tot econòmic. Així apareix en la premsa del moment. S'envia la proposta al Ministeri i el camí apareix tan prometedor que una Reial Ordre de 6 de desembre de 1879 declara d'utilitat i conveniència la construcció de l'Hospital Clínic i la Facultat de Medicina. El Ministeri considera adequada la proposta que rep de la Comissió de destinar les quantitats promeses per les dues corporacions barcelonines a l'adquisició dels terrenys, ja que demana que siguin facilitats pels barcelonins. Aquesta solució es considera adequada.

Hi ha un primer projecte redactat per l'arquitecte de la Diputació, Conrat Bartrolí, que s'accepta. El pressupost inicial per a la construcció puja a 4.464.000 pessetes, a més de 548.120 pessetes pels terrenys. La Direcció General d'Ensenyament demana a les dues corporacions que manifestin expressament que pressupostaran les quantitats necessàries. Durant l'any 1882 tant l'Ajuntament com la Diputació responen afirmativament, el primer amb la condició que s'ha d'establir a la ciutat de Barcelona.

Ara comença la fase de recerca dels terrenys i es forma una comissió, amb la participació de totes les administracions implicades. Una de les qüestions que endarrerix la selecció dels terrenys procedeix d'una oferta, fora de termini, que es rep per a fer l'edificació a uns terrenys a Sant Martí de Provençals, a la continuació de la Travessera de Gràcia, precisament la ubicació actual de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Aquesta proposta està molt recolzada per Bartomeu Robert, que actua com a regidor de l'Ajuntament en la comissió de selecció de terrenys. Però la zona es considera molt allunyada del centre, amb comunicacions molts dolentes, i fora de la ciutat, i per tant l'ajuntament de Barcelona no el subvencionarà. Hi ha protesta d'un nombrós grup d'alumnes entre els qual estan els fills de Giné. Robert no veurà recolzada la seva proposta pel propi Ajuntament.

Totes aquestes qüestions estan endarrerint extraordinàriament el procés³⁷. Entre les diferents opcions, per fi la comissió proposa la de l'actual ubicació i un Reial Decret de 27 d'abril de 1888 autoritza la compra del solar. Mentrestant hi continua havent diversos casos d'enfrontament entre la Facultat i la MIA, i per tal que consti quina és la voluntat del Claustre, el 1884 s'aprova un Reglament en el qual especifica les funcions del l'Hospital i el criteri de decidir per sobre dels administradors³⁸.

Giné viu aquest procés amb diferents ànims. Inicialment amb extraordinari optimisme que gradualment es va refredant^{39,42}.

Les visites que rep Barcelona durant l'Exposició de 1888 fan que es dugui a terme la col·locació simbòlica d'una primera pedra el 28 de maig. Tanmateix, l'escriptura d'adquisició dels terrenys es farà el 16 de desembre de 1889, perquè fins llavors no són facilitats els fons per l'Ajuntament i la Diputació.

Amb l'escriptura no estan solucionats els problemes relatius a l'adquisició del terreny, ja que solament es paguen 250.000 pessetes i es posposa la finalització del pagament per a un

termini de cinc anys més. Les obres no comencen, ja que el Ministeri no vol construir en un terreny sotmès a una hipoteca. Per tal de fer pressió, l'Ajuntament indica que no pagarà el segon termini si l'Estat no pressuposta l'inici de les obres. Arriba l'any 1895 i ni l'Estat ha consignat el total de l'import, ni la Diputació i l'Ajuntament han acabat de pagar el terreny.

LES ACTUACIONS DE GINÉ DEGÀ

Mentrestant, Giné ha estat nomenat degà per Reial Ordre de 6 de març de 1893. El Claustre de la Facultat pren un acord de 19 de desembre de 1893. Pensen que l'endarreriment pot ser degut a l'elevat import de construcció dels dos edificis. Proposen que es faci primer l'hospital clínic, encara que sigui solament amb quatre pavellons.

El nou degà, per la seva banda, actua en fer millorar les instal·lacions de la Facultat antiga. Crea un consultori gratuït a la Facultat per tal d'ampliar el nombre de malalts que podien servir de *material docent*, a banda de millorar l'assistència als pobres. Promou totes les iniciatives de modernització que hi apareixen, com la coneguda de la implantació del radiodiagnòstic, immediatament descobert el fenomen.

Fins ara els metges de la Facultat solament atenien els malalts ingressats en període lectiu, i durant les vacances eren els metges propis de l'hospital els que se'n feien càrrec. Ara serà continua la visita, durant tot l'any⁴³. Millora sensiblement l'amfiteatre anatòmic i la sala de dissecció, que es troben a l'antic pati. Hi habilita un dipòsit de peces anatòmiques al soterrani, transportables per un ascensor. També instal·la un laboratori histològic i un gabinet fotogràfic.

Quan comencen les obres a l'Eixample apareixen de nou les esperances. Es relata que el degà Giné hi anava sovint a comprovar l'evolució i que, fins i tot, es feia acompanyar d'alguns estudiants, per a veure els edificis que ja eren la seva principal il·lusió^{44,45}.

El 1898 fa un dels seus discursos més importants, en la inauguració del curs acadèmic. En un to suficientment mesurat, no perdona cap crítica a l'Hospital⁴⁶:

"El hecho es que la Facultad vive de precario en las enfermerías de la Santa Cruz (...) Pareceríame de mal gusto insistir en esta materia: tratar, verbi gracia, de los sinsabores que encuentra la Facultad en el Hospital de la Santa Cruz, en lo que se refiere al régimen autónomo de la Casa, el cual transciende al personal extrínseco, adscrito, por virtud de aquél, al servicio de las clínicas, y de los disgustos que provienen de garrafales errores y añejas preocupaciones, reñidas con la Higiene; cosas que la Facultad se ve obligada a contemplar muda, resignada y mustia, a causa de su precario modo de vivir... Luengos años hemos vivido Facultad y Hospital, conllevando y soportando nuestros opuestos gustos y contrarios temperamentos; hoy estamos próximos a darnos la despedida..."

Giné no veurà en funcionament aquestes dues institucions, que van ser instruments bàsics en el procés de modernització de la medicina catalana. Tanmateix, amb seguretat la imminència del final l'hauria fet descansar com la culminació de la seva obra.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES I NOTES

1. Corbella, Jacint: *Historia de la Facultat de Medicina 1843-1985*. Barcelona. Fundació Uriach 1838, 1896, 136: En una valoració de conjunt, hem de considerar Giné com un motor, un revulsiu dins de la nostra medicina de final de l'últim terç del XIX.
2. Giné i Partagàs Joan: *Curso Elemental de Higiene Privada y Pública*. Barcelona. Lib. Bastinos, 1880-1882. 2n Volum, Higiene Pública, 376: Desde el punto de vista de sus óptimas aspiraciones, la higiene anhela la desaparición de los hospitales, es decir, desea tan ricos y tan felices a los pueblos, que las enfermerías públicas lleguen a ser completamente innecesarias; que nadie carezca de hogar ni de familia, ni de recursos propios para ser asistido en las enfermedades en su propio domicilio, y que en fin, aun en el caso de ser preciso allegar socorros a los enfermos pobres, sea en todas partes practicable con provecho la hospitalidad domiciliaria.
3. Aquestes reticències dels administradors de l'Hospital estan molt bé exposades per Josep Maria Massons en llurs diferents estudis sobre el Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona. Per exemple: -Francesc Puig (1720-1797) i el cirurgians del seu temps. Barcelona. Seminari Pere Mata, 1992. -Història del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona. Barcelona. Fund. Uriach 1838, 2002.
4. La Renaixença: 17 d'octubre de 1884, 6822-6823. ...faltaven tots los medis necessaris pera la ensenyansa práctica puig l'Hospital de Santa Creu, creat pera un fi benèfich i no com establiment d'ensenyansa, se negava a proporcionar á la Facultat malalts pera las clínicas y cadavers pera las cátedras d'Anatomia. D'aquí comensá una tivantó o conflicte entre l'Hospital i'l Colegi, que ab diversas variants segueix encara; conflicte portat una volta á tal extrem que fou necessari que'ls soldats del Estat protegessin ab sas bayonetas la presa de possessió de las salas de las clínicas als catedráticos de la facultat. Com ja havém dit, la tivantó ha seguit: l'Estat, representat pels catedráticos, i l'Administració de Santa Creu han continuat mirantse de reull.
5. El darrer que coneixem és la: Real Cédula : Ordenanza General sobre los Reales Colegios de Cirugia. Madrid, Ibarra, 1825. Al cap VIII, art 12: habrá en cada colegio una enfermería destinada a la enseñanza práctica de la medicina, colocada con la debida separación los enfermos de dolencias internas y externas que son necesarios para dar las lecciones clínicas...
6. Dictámenes Médico Higiénicos de la Comisión Facultativa Inspectora del Hospital General de Santa Cruz de Barcelona nombrada en 12 de diciembre de 1847 por el Señor Alcalde Corregidor de esta Ciudad. Barcelona. Impta Brusi, 1848.
7. CALBET CAMARASA, J Ma: Giné y Partagàs y la enseñanza de la medicina. In: *Bases Históricas de la Psiquiatría Catalana Moderna*. Barcelona. Seminari Pere Mata. 1987, 169-183.
8. RONQUILLO, Carlos: *Proyectos de salubricación y beneficencia aplicable a las epidemias en general y a las de la fiebre amarilla en particular*. Barcelona. Est. Tip. Ramirez, 1871, 28-29: ... el Hospital de Santa Cruz podría tener una gloriosa muerte y resucitar remozado y convertido en un pequeño hospital clínico, en cuya construcción no se olvidara ningún detalle sanitario, y al cual pudieran asistir los alumnos de higiene pública para estudiar prácticamente la lección de higiene nosocomial. Inútil es decir que el pequeño hospital estaría en comunicación con un grandioso colegio de medicina, digno de Barcelona, con sus museos, sus laboratorios y almacenes de instrumentos, aparatos, apósitos y de todos los medios curativos conocidos.
9. La Independencia Médica: 11 de juny de 1878, 317-319.
10. La Independencia Médica: 15 de febrer de 1871, 99-101.
11. La independència Médica: 1 de gener de 1872, 66-65.

12. La Independencia Médica: 1 de maig de 1872, 175-176.
13. La Independencia Médica: 21 de maig de 1872, 200.
14. La Independencia Médica: 11 d'octubre de 1872, 74-75.
15. La Independencia Médica: 11 de novembre de 1872, 15-17.
16. Arxiu Històric de l'Hospital de Santa Creu.
17. La Independencia Médica: 11 d'abril de 1873, 219-220.
18. La Independencia Médica: 31 de desembre de 1873, 119.
19. La Independencia Médica: 1 de març de 1874, 190.
20. La Independencia Médica: 11 de juny de 1874, 298. La nota diu que Giné pensa tornar a Higiene perquè està cansat de lluitar per tenir una infermeria adequada a les necessitats. Està vist que les Clíniques estaràn sempre relegades. A la dècada següent un altre catedràtic de cirurgia, Madrazo, abandona la càtedra per la manca de mitjans adequats a l'hospital.
21. La Independencia Médica: 21 de gener de 1877, 149.
22. La Independencia Médica: 11 de desembre de 1877, 100-101.
23. La Independencia Médica: 21 de febrer de 1878, 188.
24. La Independencia Médica: 11 de gener de 1878, 133.
25. Reial Ordre de 15 de setembre de 1853.
26. Ordre de 13 de maig de 1874.
27. Reial Decret del 8 d'abril de 1877.
28. Sessió Pública de la Diputació Provincial del 10 de gener de 1878.
29. La Correspondencia de Barcelona: 23 de gener de 1878, 335.
30. La Independencia Médica: 11 d'abril de 1878, 247-248.
31. Hi intervenen Tomàs Uetget, Rodríguez Méndez, Nogués, Pere Esquerdo, a més del propi Giné.
32. La Independencia Médica: 1 de gener de 1879, 109-111.
33. La Independencia Médica: 1 de novembre de 1878, 47.
34. Dictamen sobre la erección del Hospital Clínico y Facultad de Medicina de Barcelona, aprobado por el claustro el 31-5-79. Barcelona. Tip. Suc. Ramirez, 1879.
35. La Independencia Médica: 21 de gener de 1877, 149.
36. La Independencia Médica: 11 de desembre de 1877, 100.
37. Sobre el tema de la recerca de terrenys hi ha un treball: ARQUES, Josep: *Cinc estudis històrics sobre la universitat de Barcelona (1875-1895)*. Barcelona. Ed. Columna, 1985.
38. Facultad de Medicina. Reglamento interior. Barcelona. Impta J. Jepsu, 1884. Reglamento Interior del Hospital Clínico (sic): Art 1: Poden ingressar a més del que està disposat per les Instruccions generals, els malalts de la visita particular del catedràtic o professors clínics que aquests desitgin. Art 9: Aunque el hospital tenga un formulario para los medicamentos, y sin perjuicio de que el Decano inste para que se aumente con los preparados modernos hasta ponerlo al nivel de las exigencias actuales, la Facultad, con los fondos señalados para las Clínicas, facilitará su adquisición, si se negase el Hospital Civil a su compra.
39. La Independencia Médica: 11 de febrer de 1882, 156-159: Finalitza el projecte de l'arquitecte Bartolí. Gran optimisme. Adeu a l'Hospital de Santa Creu.
40. La Independencia Médica: 1 d'octubre de 1882, 1-2. Afortunadamente, tocamos casi la realidad del Hospital Clínico y la Facultad de Medicina. Creemos que el próximo año veremos la primera piedra.
41. La Independencia Médica: 1 d'octubre de 1883, 1-2. Primeres manifestacions de pessimisme. Se sap que la nova Universitat està costant més del que s'esperava. Que s'envii una comissió a Madrid.
42. La Independencia Médica: 1 d'octubre de 1884, 1-2: Sembla que l'assumpte va adequadament, en haver-se constituït una Comissió per a buscar els terrenys.
43. Arxiu Històric Hospital Santa Creu i Sant Pau: Actes de l'Administració de l'Hospital, 2 de juny de 1893, 9 de juny de 1892.
44. Gaceta Médica Catalana: 15 de gener de 1905, 5-11. Rodríguez Morini: El Hospital Clínico era una verdadera obsesión de Giné. Puso su voluntad y su inteligencia al servicio de ésta idea.
45. La Medicina Catalana: 1935, (I), 241. J. Bellido: Fou el propulsor de l'ànima de la nova Facultat.
46. GINÉ I PARTAGÀS, Joan: *Lo que es y lo que debiera ser la enseñanza en nuestra Facultad de Medicina. Obras Escogidas*. Barcelona. Tip. La Académica, 1903, 572-573.